

Ehtiyat dərsləklərin effektivliyinin qiymətləndirilməsi

İzzət BABAYEVA,

Təhsil İnstitutu, Milli və beynəlxalq qiymətləndirmə tədqiqatları şöbəsinin mütəxəssisi

Gənc nəslin təlim və tərbiyəsində əsas bilik mənbəyi olan dərsləklər demək olar ki, bütün dövrlərdə təhsil sisteminin inkişafı üçün həyati əhəmiyyət daşıyırdı. Ölkəmizdə dərslək siyasəti dünya təcrübəsinə əsaslanaraq təkmilləşdirilmiş və müasirləşdirilmişdir. Buna baxmayaraq, dərsləklərin hazırlanması prosesində hələ də bəzi çatışmazlıqlar mövcuddur. Bu çatışmazlıqların bəziləri keçirilən beynəlxalq qiymətləndirmə tədqiqatlarının nəticələrinə əsasən aşkar olunmuşdur. Müəyyən olunan çatışmazlıqları aradan qaldırmaq və təhsilimizi beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq məqsədi ilə “Ehtiyat dərslək” ideyası gündəmə gətirilmişdir. Məqalədə ehtiyat dərslək komplekslərinin hazırlanması, onların tətbiqi və effektivliyinin qiymətləndirilmə prosesi əks olunur. Ehtiyat dərsləklərinin tətbiqi birinci sinif şagirdlərinin qiymətləndirmə tədqiqatındakı göstəricilərinin yüksək olması həmin dərsləklərin kütləvi istifadəsinə zəmin yaratmışdır.

Dünya inkişaf etdikcə yüksək təfəkkür mədəniyyəti formalaşdırmaq məqsədi bütün cəmiyyətlərdə prioritet sahəyə çevrildiyi üçün təhsil müasir dövrdə insan həyatının ən önəmli mərhələsi hesab olunur. Müasir dünyanın tələblərini nəzərə alaraq, şagirdlərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi üçün təhsilin ən aşağı pillələrindən başlayaraq sistemli tədbirlər həyata keçirilməlidir. Bu tədbirlərin ən əhəmiyyətli hissələrindən biri də dərslək siyasətidir.

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra dünya təcrübəsinə əsaslanaraq təhsilin məzmununda sistemli islahatlar həyata keçirildi. 2008/2009-cu dərslək ilindən I siniflərdə yeni təhsil proqramlarına (fənn kurikulumlarına) uyğun hazırlanmış dərslək komplekslərinin tətbiqi həmin istiqamətdə aparılan islahatlardan biridir. Keçirilən islahatlara baxmayaraq, dərsləklərlə bağlı hələ də bəzi problemlər öz aktuallığını saxlayır. Bunlardan biri təhsil proqramları ilə dərsləklər arasında uyğunsuzluğun olmasıdır. Yeni dərsləklər nə qədər təkmilləşdirilsə də, hələ təhsil proqramını tam əhatə etmir. Bu da təhsilin öz məqsədlərinə çatmasına maneə törədir. Dərsləklərlə bağlı meydana çıxan bu çətinliklər isə ardıcıl olaraq digər problemlərə səbəb olur. Dərslək təhsil proqramlarının məzmununu ehtiva edən əsas vəsait hesab olunduğu üçün cəmiyyət şagirdlərin bütün nailiyyətlərini və uğursuzluqlarını birbaşa dərsləklərlə əlaqələndirir. Lakin

nəzərə almaq lazımdır ki, təhsilə təsir edən tək amil dərslək deyil. Şagirdlərin nəticələrinə yalnız dərsləklər deyil, eyni zamanda müəllimlər, valideynlər, məktəb mühiti, sosial-psixoloji amillər də təsir edə bilər.

Şagirdlərin təhsil nailiyyətlərinə təsir edən amillər çoxdur, lakin bu məqalədə dərsləklərin effektivliyi barədə danışıldığı üçün dərslək amili əsas götürülür. Digər məsələ isə dərsləklərin hazırlanmışdan sonra sınaqdan keçirilməməsidir. Təhsil Nazirliyi tərəfindən dərsləklərin xüsusi meyarlar əsasında qiymətləndirilməsinə baxmayaraq onların sinif mühitində də sınaqdan keçirilməsi vacib hesab olunur. Çünki bu halda istifadə zamanı yarana biləcək problemlər üzə çıxır.

Yuxarıda qeyd olunan problemlər ehtiyat dərsləklərin tətbiqinə zərurəti artırmış və nəticədə ehtiyat dərslək kompleksləri hazırlanmışdır.

Tədqiqatın nəticələrinə əsasən bu dərsləklərdən istifadə edən şagirdlərin mənimsəmə göstəriciləri daha yüksəkdir

Ehtiyat dərslək

Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il tarixli müvafiq qərarı ilə ibtidai siniflər üçün riyaziyyat və Azərbaycan dili fənləri üzrə ehtiyat dərslək komplekslərinin (dərslək, iş dəftəri və müəllimlər üçün metodik vəsait) hazırlanması prosesinə başlanılmış və effektivliyi qiymətləndirilmişdir.

Ehtiyat dərsləklər 3 mərhələli müsabiqə əsasında seçilmiş müəllim və müəllif heyəti tərəfindən hazırlanmış və sınaqdan keçirilmişdir. Aydın ki, tədris resurslarının istifadəsindən əvvəl onların sınaqdan keçirilməsi təlim materialının keyfiyyətini artırmaq üçün mühüm mərhələdir. Ona görə də ölkəmizdə ehtiyat dərsləklərin effektivliyinin qiymətləndirilməsi prosesi həyata keçirilmişdir.

Ehtiyat dərslək vəsaitləri hazır olduqdan sonra respublika üzrə təsadüfi yolla seçilmiş məktəblərdə sınaq təşkil edilmişdir. Dərsləklərin effektivliyini qiymətləndirmək məqsədilə tədqiqatın aparılması üçün eyni məktəbin ənənəvi və ehtiyat dərsləklərinin tədris olunduğu siniflərdə eksperiment aparılmışdır. Sınaqda iştirak edən şa-

girdlər ölkənin bütün şagird kateqoriyalarını əhatə etməklə representativ seçim əsasında müəyyən olunmuşdur. Ümumilikdə, ölkəmizin müxtəlif şəhər, rayon və kəndlərini əhatə etməklə 97 məktəbin 123 birinci sinfində 3244 şagirdin təhsili ehtiyat dərslək komplekti əsasında təşkil edilmişdir.

Sınaq zamanı müxtəlif monitorinqlər keçirilmiş, müəllimlərin dərslək müddətində rəyləri öyrənilmiş və nəticələrə əsasən dərslək vəsaitinə müvafiq düzəlişlər olunmuşdur. Tədris ilinin sonunda ehtiyat dərsləklərin effektivliyinin

girdlər daxil edilmişdir. Tədqiqatda ehtiyat dərsləkdən istifadə üzrə 53% oğlan, 47% qızdan ibarət, ümumilikdə 1266, ənənəvi dərsləkdən istifadə üzrə isə 53% oğlan və 47% qız olmaqla 1272 şagird iştirak etmişdir. Tədqiqat məktəbin bütün siniflərində deyil, təsadüfi seçilmiş konkret siniflərində həyata keçirilmişdir.

Sınaq prosesində məlumatların toplanması üçün Azərbaycan dili və riyaziyyatın müəyyən edilmiş məzmun xətləri üzrə müvafiq kitabçalar hazırlanmışdır. Azərbaycan dili fənni üzrə 2 kitabça (Oxu və yazı; Dil qaydaları) və riyaziyyat fənni üzrə 5 kitabça (Ədədlər və əməllər; Cəbr və funksiyalar; Həndəsə və ölçmə; Statistika və ehtimal) paylanmışdır.

Riyaziyyat fənninə aid beşinci kitabça yalnız ehtiyat dərslək üzrə təhsil alan şagirdlərə təqdim olunmuşdur. Hazırlanan 6 kitabçada (2 Azərbaycan dili və 4 riyaziyyat) şagirdlərin cavablandırılması üçün 15 sual qeyd olunmuş və hər bir sualın növündən asılı olaraq maksimum ballar müəyyən edilmişdir. Riyaziyyat üzrə beşinci sual kitabçası üçün isə 11 sual hazırlanmışdır.

Tədqiqatın nəticələri

Aparılan tədqiqat göstərir ki, ehtiyat dərsləklərdən istifadə etmiş şagirdlərin riyaziyyat və Azərbaycan dili fənləri üzrə topladıqları orta bal göstəricisi ənənəvi dərsləklərdən istifadə etmiş şagirdlərin topladıqları orta bal göstəricisindən yüksəkdir. Növbəti bölmələrdə

liklər üzrə topladıqları bal fərqlərinin statistik cəhətdən əhəmiyyətli olduğunu qeyd etmək lazımdır. Ona görə də bu nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan dili fənni üzrə hazırlanmış ehtiyat dərsləklər ölkə üzrə I-cü sinif şagirdlərinin istifadəsi üçün uygundur.

Diagram 2. Azərbaycan dili üzrə regional göstəricilər.

Riyaziyyat üzrə nəticələr

Ehtiyat dərsləkdən istifadə edən şagirdlərin riyaziyyat üzrə orta bal göstəriciləri ənənəvi dərslək istifadə edənlərdən yüksək olmuşdur. Bu fənnin məzmun xətləri və standartları üzrə nəticələrə əsasən Cəbr və funksiyalar, statistika və ehtimal bölmələri üzrə şagirdlərin nəticəsi göstərir ki, ehtiyat dərslək komplektindən istifadə zamanı şagirdlərin bu bölmələri mənimsəməsi daha yüksəkdir (Diagram 3).

Diagram 3. Riyaziyyatın məzmun xətləri üzrə göstəricilər.

Riyaziyyat fənninin regional üzrə nəticələrinə nəzər saldıqda aydın olur ki, respublikada ehtiyat və ənənəvi dərsləklərdən istifadə edən şagirdlərin orta balları müvafiq olaraq 72.7 və 71.1 bal təşkil edir (diagram 4). Ehtiyat və ənənəvi dərsləklər üzrə təhsil alan Bakı məktəblilərinin tədqiqat zamanı topladıqları ballar arasındakı fərq 5.68 təşkil edir. Digər regionlardakı şagirdlərin ehtiyat və ənənəvi dərsləklər üzrə topladıqları orta bal da Bakı şəhəri üzrə əldə edilən nəticəni inkar etmir. Belə ki, ehtiyat dərslək üzrə orta bal 53.8 olduğu halda, ənənəvi dərslək üzrə toplanan orta bal 44.8-dir.

Diagram 4. Riyaziyyat üzrə göstəricilər

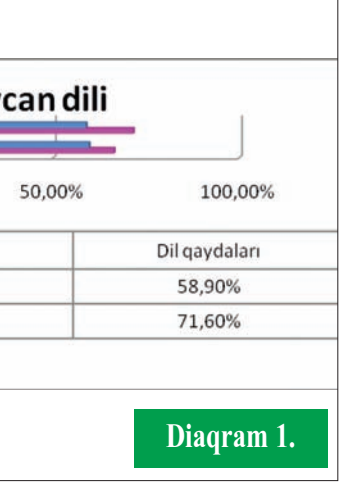

Diagram 1.

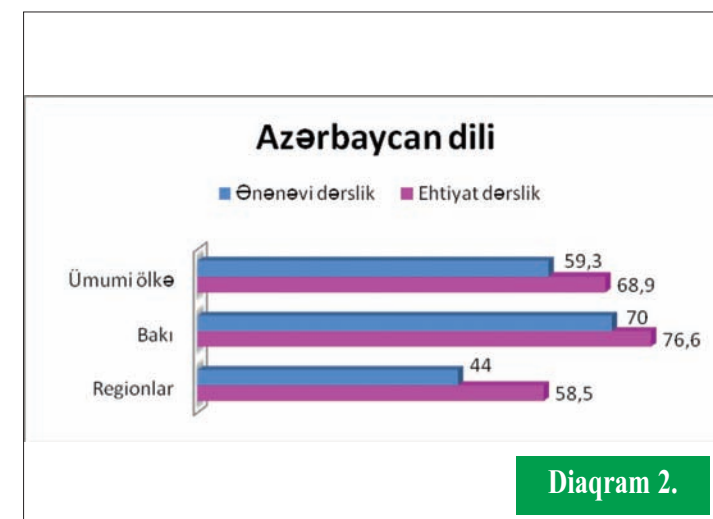

Diagram 2.

də hər fənn üzrə nəticələr analiz olunmuşdur.

Azərbaycan dili üzrə nəticələr

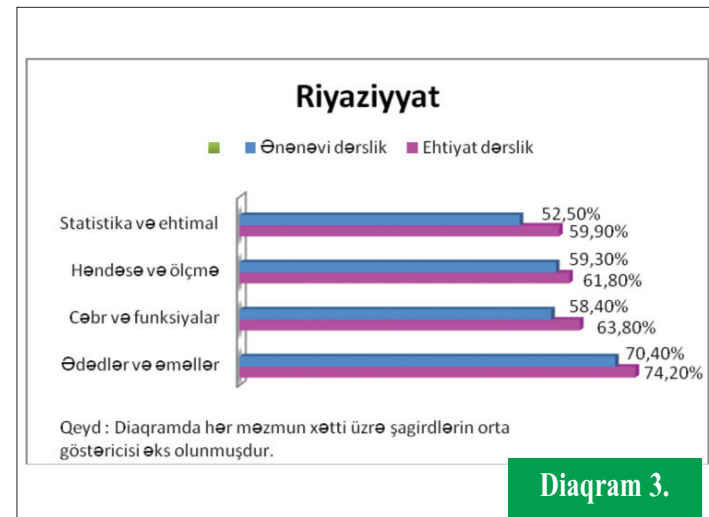
Azərbaycan dilinin hər iki məzmun xətti üzrə nəticələr sübut edir ki, ehtiyat dərslək istifadə etmiş şagirdlər həmin məzmun xətləri əsas tutularaq hazırlanmış suallara daha yaxşı cavab vermişlər (Diagram 1).

Diagram 2-də isə Azərbaycan dili fənni üzrə tədqiqatın regional göstəriciləri əks olunmuşdur. Belə ki, ümumi respublika üzrə Azərbaycan dili fənnindən ehtiyat dərslək komplektindən istifadə etmiş şagirdlərin topladığı orta bal 68.9 olduğu halda, ənənəvi dərslək komplektindən istifadə etmiş şagirdlərin topladığı orta bal ehtiyat dərslək üzrə 76.6 və 70, regionlarda isə müvafiq olaraq 58.5 və 44-dür. Şagirdlərin Bakı və digər regionlarda ehtiyat dərsləklər və ənənəvi dərsləklər üzrə topladıqları bal fərqlərinin statistik cəhətdən əhəmiyyətli olduğunu qeyd etmək lazımdır. Ona görə də bu nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan dili fənni üzrə hazırlanmış ehtiyat dərsləklər ölkə üzrə I-cü sinif şagirdlərinin istifadəsi üçün uygundur.

Nəticə və tövsiyələr

Ehtiyat dərsləklərin effektivliyini qiymətləndirmək üçün həyata keçirilən tədqiqatın nəticələrindən məlum olur ki, qeyd olunan dərsləklərdən istifadə edən şagirdlərin mənimsəmə göstəriciləri daha yüksəkdir. Bu isə həmin komplekslərin kütləvi istifadəsinə şərait yaradır.

Lakin sınaq zamanı məzmun standartları üzrə nəticələrdəki fərq bütün suallar üzrə statistik cəhətdən əhəmiyyətli deyil. Bu, yalnız dərslək komplektinin məzmunu ilə deyil, həmçinin tədris prosesində müəllimlərin qarşılaşdıqları çətinliklərlə və şagirdlərin sosial-iqtisadi vəziyyəti ilə əlaqəli ola bilər. Həmin istiqamətdə müvafiq tədbirlər görülməsi də ehtiyat dərslək komplektinin tətbiqi zamanı qarşıya qoyulan məqsədə çatılması prosesini sürətləndirəcəkdir. Beləliklə, ölkəmizdə dərslək siyasəti ilə bağlı atılan bu yeni addım təhsil sistemi qarşısında qoyulmuş məqsədlərə çatmaqda və bu sahədə yaranmış vacib problemlərin həll olunmasında mühüm addım hesab oluna bilər.

Qeyd: Diagramda hər məzmun xətti üzrə şagirdlərin orta göstəricisi əks olunmuşdur.

Diagram 3.

qiymətləndirilməsi üçün tədqiqat aparılmışdır.

Ölkə üzrə təsadüfi seçilmiş müəyyən edilmiş 97 məktəbdən 51-də ehtiyat dərsləklərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi təşkil olunmuşdur. Tədqiqatda eyni məktəbin həm ehtiyat dərslək, həm də ənənəvi dərslək istifadə etmiş şagirdləri iştirak etmişdir. Bu məqsədlə şagirdlər kontrol və eksperiment qrupları üzrə bölünmüşdür. Kontrol qrupu ənənəvi, eksperiment qrupu isə ehtiyat dərslək əsasında təhsil almış şa-

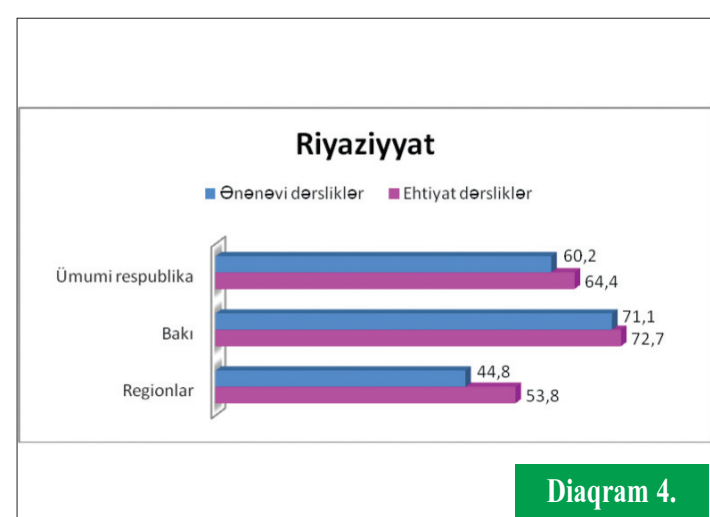

Diagram 4.